

Hoog Buurlo..... een oeroud hoekje van de Veluwe

H. SCHIMMEL.

..... en dat „oeroud” dient U dan op te vatten in de meest letterlijke betekenis van het woord. Gaan de oudste geschriften over dit belangrijke hoekje van de Veluwe terug tot enkele eeuwen na het begin van onze jaartelling, de o n g e s c h r e - v e n historie die landschap en vegetatie ons verhalen omvat een tijdperk dat met geen tienduizenden jaren is te meten.

Wanneer U op de kaart van Nederland een cirkel trekt door de plaatsen Arnhem, Zutfen, Deventer, Harderwijk, Nijkerk en Wageningen, dan vindt U in het centrum van deze kring een landschap van heide, bos en stuifzand, het centrale deel van „Felua” rond de eeuwenoude boskern van Hoog Buurlo. Als U de oudste stafkaartbladen er eens op naslaat ziet U hoe tot voor enkele decennia het gehele beeld werd beheerst door het bruin van de heidevelden, in het zuidwesten begrensd door een grote gele vlek, het Kootwijker- en Harskamperzand.

De „eindelooze” heidevelden van voorheen zijn echter grotendeels verdwenen, letterlijk en figuurlijk van de „kaart geveegd” en met de, pak weg, 500 lunder die hier nog liggen, zijn we al dolgelukkig. Want heide is een schaars artikel geworden in onze tijd. Ik weet niet of het U ook wel eens bekruipt, dat beklemmende gevoel... het gevoel van 12 miljoen mensen die zijn samengeperst op 3.000.000 ha, om precies te zijn 3.245.000 ha (incl. binnenwateren 3.332.000 ha) Nederland. En dan te bedenken dat er nog lieden zijn, die deze laatste natuurgebieden als een „overbodige luxe” beschouwen.

De alleroudste geschiedenis van dit merk-

waardig stukje Veluwe vertelt ons de bodem. De gestuwde heuvels in de oostelijke helft van het landgoed „Hoog Buurlo” verhalen van de onvoorstelbaar lang vervlogen tijden toen de grote gletschers met titanische kracht de terrasranden van de Rijn en Maas opplooiden; 300.000 jaar geleden zoals de geologen ons leren. Het westelijk gedeelte daarentegen is van meer recente datum. Recent althans van geologisch standpunt bezien. Dit heuvelachtige stuk dankt zijn ontstaan aan de zandverstuivingen, die eeuwen geleden het fijne dekzand van de heuvelflanken in beweging brachten. Bar en onvruchtbaar zijn deze delen. De eeuwenoude begroeiing heeft plaatselijk wel eens een dun laagje humus gevormd, maar veel wil hier toch niet groeien... of het moesten bosbessen zijn. Het is namelijk een opmerkelijk verschijnsel, maar de dikste en de mooiste bosbessen plukt men doorgaans op de slechtste gronden. Dit geldt in nog sterkere mate voor de Rode bosbes, de Vossebes, dan voor de Blauwe bosbes.

Waar die massaal groeit kunt U er zeker van zijn dat de bodem schraal, „zuur” en onvruchtbaar is. De meer oostelijke delen van het landgoed „Hoog Buurlo” zijn wat vruchtbaarder. Er zit plaatselijk wat leem in de bodem en dit vindt meteen zijn weerslag in de vegetatie. Onder een mooi opgaand eikenbos vindt U de klassieke bosplanten van het rijkere Veluwse Eiken-berkenbos. In het voorjaar bloeien daar de Bosanemonen en het Rivinus' viooltje, wat later komen de witte sterren van de Grootbloemmuur en ook Adelaarsvaren en Kamperfoelie verhalen aan de in-

Fig. 1. Een der beide in oude trant herbouwde schaapskooien op het landgoed „Hoog Buurlo“.

sider dat hier de grond een wat rijkere samenstelling moet bezitten dan ginds op de stuifheuveld, waar rendiermossen, Struikheide en Vossebes overheersen.

Maar ik kan me zo voorstellen dat de gemiddelde wandelaar en trekker, of zoals Wigman het eens typeerde „de wandelaar, die zich met geen wetenschapsballast wenst te bezwaren“, deze minitieuze verschillen in bodem en vegetatie niet of nauwelijks opmerkt. Hij heeft meer oog voor de pittoreske schaapskooien onder de hoge Beuken, die onlangs nog zijn gerestaureerd (fig. 1). Zoals U misschien in tal van dagbladen en vooral damesweekbladen hebt kunnen lezen heeft Hoog Buurlo momenteel de primeur van een „echte“ schaapsherderin, die behalve schapen ook nog enkele geiten en een ezel onder haar hoede heeft.

Wanneer we de mooie beukenallee langs de twee „sjoapskotte“ in zuidelijke richting vervolgen, komen we op de Hoog Buurlose Heide, een prachtig golvend landschap, helaas op een gruwelijke ma-

nier ontsierd door de antenne-staketsels van het Radio Zendstation Kootwijk. Het is nog altijd onbegrijpelijk hoe men op deze plaats in een van de minst gestoorde landschappen van Nederland, dit monsterlijke „boortorencomplex“ heeft mogen zetten. Helaas, de planologie stond in die dagen nog in haar kinderschoenen. Is op deze manier het aanzien van het landschap ernstig geschaad, de geomorfologie van dit interessante terrein is gelukkig nog dezelfde gebleven. Het is een droge heide waarin *Calluna vulgaris* de boventoon voert, met hier en daar het goudgele van de Stekelbrem en de Kuipbrem. Maar voor de zoeker met de fijne neus is hier nog wel het een en ander te ontdekken. U bent hier namelijk in het domein van de zeldzame Kleine schorseneer (*Scorzonera humilis*), de merkwaardige Heidezegge (*Carex ericetorum*) en de lang niet algemene Kleine wolfsklauw (*Lycopodium complanatum* var. *chamaecyparissus*), drie planten waarvoor elke florist wel een paar kilometer wil omrijden.

Fig. 2. De „Tra“, die rond het gehele landgoed loopt.

Nu wil ik niet beweren dat U deze drie planten zeker zult vinden, vooral de eerstgenoemde is niet erg „honkvast“, het ene jaar staat hij hier, enkele jaren later vindt U hem een kilometer verderop in de heide. Jarenlang heb ik hem geobserveerd langs de weg naar de kortegolfzendstations, terwijl de Heidezegge behalve op de Stevenspol, het „drielandenpunt“ van de gemeenten Apeldoorn, Barneveld en Ede, ook aan de westgrens van het landgoed Hoog Buurlo groeit. Hier is ook een grote vindplaats van de Kleine wolflauw.

Dat deze heide niet altijd zo droog is geweest kan de geoloog U prachtig in het veld demonstreren. Er zijn tijden geweest waarin woeste smeltwaterstromen zich een weg baanden langs de hellingen van de Veluwe heuvels. Tijdens de vierde ijstijd, het Würm-glaciaal, waarin het landijs ons land niet heeft bereikt, was het echter wel zo koud dat de bodem gedurende vele eeuwen permanent tot op grote diepte bevroren moet zijn geweest. De enorme sneeuwmassa's die des zomers

smolten vormden geweldige hoeveelheden smeltwater die niet in de grond konden wegzakken. Hierdoor zijn diepe erosiedalen in het landschap uitgeslepen, dalen die we nu nog duidelijk kunnen onderscheiden.

Droog is de heide daar op de Buurlose heuvels, verdroogd zijn de oude oerstroombekkens en slechts de vakman kan U het beeld schetsen van de vele duizenden kubieke meters water die eens hun weg zochten door de thans met heide begroeide dalen. Maar... ook in onze gemechaniseerde 20ste eeuw kan het gebeuren dat de oude toestand herleeft. Dan stromen, net als in de lang voorbije ijstijden grote hoeveelheden smeltwater in woeste vaart door de dalen. Dan staat het fietspad van Hoog Buurlo naar Hoenderloo een meter onder water en wordt het grinddek honderden meters ver weg de heide in gespeeld.

Dan zwemmen eenden en talingen in de uitgestrekte wintermeren, op dezelfde plaats waar de vakantieangers enkele

Fig. 3. Doorkijk op oude akker uit de 17de eeuw.

maanden tevoren hoog en droog hun picknick hielden.

Om dat te beleven moet U echter Uw tijd afwachten. Wanneer in de nawinter de bodem is bevroren en een dik sneeuwpakket de heide bedekt, houdt dan de weerberichten in de gaten. Zodra De Bilt „krachtige dooi” voorspelt, moet U op pad. Net zoals het mij is vergaan in het seizoen 1939-1940, 1947-1948 en niet te vergeten de winter 1955-1956, kunt U dan een indruk krijgen van een situatie zoals deze voor 20.000 jren terug regel was. Ook dan verhindert de oppervlakkig bevroren bodem het wegzakken van sneeuwwater met als gevolg de bovengeschetste gang van zaken. En ik kan U verzekeren dat dit een machtig beleven is, een tocht naar dit gebied meer dan waard.

Let er in de zomer ook eens op welk een afwijkende begroeiing de bodems van de erosiedalen dragen. Op de plaatsen, waar de bodem in de winter vaak onder water staat, treedt het Pijpestrootje (*Molinia caerulea*) in grote bulten op.

Over het algemeen is de begroeiing ook wat graziger dan in de aangrenzende heide. Naast Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*) vinden we daar het Liggend walstro (*Galium saxatile*), Dopheide (*Erica tetralix*) en soms ook Veenbes (*Scirpus cespitosus*).

Op warme zomeravonden kan het niet missen of U zult langs de „Tra”, de beukenallee rond het landgoed (fig. 2), het ratelend geluid van de Nachtzwaluw horen, een geluid dat Thijsse eens beschreef „als het gekwaak van vele kikkers in de verte”. Typische heidevogels als Korhoen en Wulp, Boompieper en Boomleeuwerik ontbreken evenmin. In de oorlogsjaren heeft de Havik enige malen achtereen op Hoog Buurlo gebroed, terwijl een ander paartje in het Ugehelse Bos aan de oostrand van de heide een horst had.

Helaas wordt het oog steeds weer onaangenaam getroffen door de reeds genoemde masten van het zendstation, en op vele dagen het oor door de knallen van de ontploffende granaten van het artillerie-

schietskamp in het Harskamperzand. Ondanks deze „dissonanten” bezit het landschap gelukkig nog veel aantrekkelijke aspecten. De fraaie vergezichten op heide, bos en stuifzand, de doorkijkjes op oude akkers (fig. 3), boeien nog altijd de vakantiegangers die hier elk zomerseizoen in steeds grotere getalen de heide bezoeken. Het zijn echter niet alleen de „dagjesmensen” die hier komen genieten! Er is een, zij het kleine groep, die het gebied kennende, steeds weer naar dit oerlandschap terugkeert. Het zijn zij, die met open oog kunnen genieten van dit landschap in al zijn aspecten, op een manier die de

meeste stedelingen helaas vreemd is. De heide met zijn sterk geaccidenteerd karakter, zijn typische flora en fauna, zijn nagenoeg nog ongeschonden geologische opbouw en zijn indrukwekkende historie is waard om te worden beschermd als een natuurreservaat in de meest algemene zin van het woord, als een reusachtig monument, waar de „Homo technicus” van de 20ste eeuw nog zal kunnen zien hoe in het verleden een landschap werd opgebouwd zonder zijn hulp, louter en alleen door de natuur, dezelfde natuur die hij in zijn waanwijsheid denkt te kunnen beheersen.

Onderzoek in het Flamingo-meer van Bonaire

INGVAR KRISTENSEN.

(Caraïbisch Marien Biologisch Instituut op Curaçao)

Bonaire is terecht beroemd om zijn prachtige flamingo's — maar dat is toch niet het enige, wat een bezoek aan het eiland stimuleert. Prachtig zijn er de onderzee-se koraalriffen. Ook het landschap is indrukwekkend: alles getuigt er van de felle strijd tegen wind en droogte. Plaatselijk komt daar nog een factor bij: het zout. Dat zien wij het meest extreem in de uitgestrekte terreinen van zoutmeren en salinja's, waar de zon en wind het naar binnen sijpelende zeewater zo snel doen verdampen, dat er een stroperige pekkel overblijft, waaruit tenslotte het zout neerslaat. Weinig organismen kunnen het daar nog uithouden. Hier ligt een prachtig terrein voor biologisch onderzoek, want de opbloei en aftakeling van de verschillende organismen-populaties is er op de voet te volgen. Dit bracht ons vele malen naar Bo-

naire. Elke maal kwamen we er onder de indruk van de imposante aanblik van de witte zoutvlakten, de salinja's, die aan het dichtgevroren IJsselmeer doen denken, maar met een aantal varianten zoals het roze-rode water, dat hier en daar scherp tegen het witte zout en de blauwe hemel afsteekt. Dit prachtige decor is dan nog gestoffeerd met sterns, pelikanen en flamingo's.

Het grootste zoutgebied van Bonaire is het Pekelmeer met aangrenzende salinja's en stuifduintjes. De grootte van het meer wisselt sterk met de waterstand, die op zijn beurt afhankelijk is van het zeeniveau en van de hoeveelheid regen, die er valt. In het najaar, in de regentijd, als bovendien de waterstand in zee een paar dm hoger is dan in het voorjaar, heeft het Pekelmeer zijn grootste uitgestrektheid: 1500